

Prikaz čovjeka na dječjem crtežu

Zeko, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:767114>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-21**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

PETRA ZEKO

PRIKAZ ČOVJEKA NA DJEČJEM CRTEŽU

Završni rad

Pula, rujan, 2023.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

PETRA ZEKO
PRIKAZ ČOVJEKA NA DJEČJEM CRTEŽU

Završni rad

JMBAG: Petra Zeko, 03030919287

Studijski smjer: Preddiplomski sveučilišni studij predškolski odgoj

Predmet: Likovna kultura u integriranom kurikulumu

Znanstveno područje: Umjetničko područje

Znanstveno polje: Likovna umjetnost

Znanstvena grana: Likovna pedagogija

Mentor: doc.art Breza Žižović

Pula, rujan, 2023 godine.



IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli _____ godine



IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

1. UVOD.....	6
2. RAZVOJNE FAZE.....	7
2.1. Osobine dječjeg likovnog izraza.....	9
3. PRIKAZ ČOVJEKA NA DJEČJIM CRTEŽIMA.....	13
3.1. Metodologija analize.....	13
4. LIKOVNI ELEMENTI.....	16
4.1. Točka.....	16
4.2. Crta.....	16
4.3. Boja.....	17
5. PRIPREMA ZA LIKOVNU AKTIVNOST “PRIKAZA ČOVJEKA”.....	22
6. ANALIZA DJEČJIH LIKOVNIH RADOVA.....	25
7. USTALJENI LIK I RAZLIKE.....	37
8. PRIKAZ ČOVJEKA NA DJEČJIM LIKOVNIM RADOVIMA I EMOCIONALNE POTEŠKOĆE.....	39
9. ZAKLJUČAK.....	42
10. LITERATURA.....	43
11. POPIS SLIKOVNOG MATERIJALA.....	44
SAŽETAK.....	45
SUMMARY.....	46

1. UVOD

Djeca predškolske dobi prolaze kroz razdoblje intenzivnoga rasta i razvoja, a svaka faza njihova rasta nosi sa sobom jedinstvene izazove i moguće poteškoće. Razumijevanje tih ranih godina života i načina na koji djeca izražavaju svoje emocije i kognitivne sposobnosti od iznimne je važnosti za roditelje, odgojitelje i stručnjake iz područja dječjega razvoja.

Ovaj završni rad fokusira se na jedinstvenu vezu između likovnoga izražavanja djece predškolske dobi i njihovog emocionalnog te kognitivnog razvoja. Iako se crteži i likovno izražavanje često percipiraju kao nevin i bezazlen dio djetinjstva, oni pružaju dragocjene uvide u unutarnji svijet djece. Kroz nijanse, oblike i sadržaje njihovih crteža, djeca prenose svoje emocije, strahove, želje i razmišljanja na način koji može biti duboko informativan za roditelje i stručnjake.

Konzultirana literatura dosta govori o dijagnostici emocionalnih i kognitivnih problema kod djece predškolske dobi. Kroz ovaj završni rad dotaknula se literatura pomoću koje kroz dječje radove možemo uočiti identifikaciju razvojnih poremećaja i emocionalnih poteškoća. Osim toga, saznajemo kako se kroz likovno izražavanje može podržati razvoj djece i kako se ova spoznaja mogu primijeniti u praksi.

Bilo da se radi o roditeljima, odgojiteljima ili stručnjacima, razumijevanje veze između likovnog izražavanja i dječjeg razvoja može nam pomoći pružiti djeci bolju podršku i osigurati im zdrav emocionalni i kognitivni rast. Ovaj završni rad pružit će uvid u ovu temu i istaknuti važnost razumijevanja djetinjeg izraza kroz crtež i umjetnost u ranim godinama života.

2. RAZVOJNE FAZE

Likovni razvoj djeteta sastoji se od šest razvojnih faza koje su veoma bitne za daljnji fizički i psihički djetetov razvoj. Prva razvojna faza je faza šaranja, druga faza je faza sheme, treća faza je faza razvijene sheme, četvrta faza je faza oblika i pojava, petu fazu karakterizira sposobnost potpunijeg zapažanja i perspektivni prikaz optičke stvarnosti i zadnja šesta faza se izražava većim stupnjem individualnih karakteristika likovnog izraza i kreativnim procesom sličnim odraslom umjetniku (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010).

Prva razvojna faza, odnosno početak likovnog razvoja je šaranja koje ima razvojne individualnosti kao što su: pravolinijske šare, veće kružne šare i manje, kružne šare koje još ne predstavljaju konkretan objekt ili figuru. Dijete do godinu i pol starosti nema potrebu ni sposobnost za likovnim izražavanjem jer im predstave nisu izrazito jasne, a motorika ruke nedovoljno je razvijena. Stoga faza šaranja započinje kada dijete navrší godinu i pet mjeseci i traje do navršene treće godine i pet mjeseci. Odnosno nakon povlačenja prvih šara započinje razvoj dječjeg likovnog izražavanja. Tijekom prve faze, faze šaranja, mijenjaju se šare od jednostavnih crta, odnosno crta povlačenih iz zglobova ramena i lakta do manjih kružnih crta povlačenih iz zglobova šake i prstiju. Prema tome u prvoj fazi šare su u početku pravolinijske, a kasnije kružne i preciznije s uključivanjem različitih varijanata šara kao što su sklop pravolinijskih poteza, skakutanje po podlozi, udarno šaranja te raznovrsni oblici od križa do klupka i relativno dobrog rasporeda linija. Dok pojava kruga implicira početne napore da dijete realizira neki prikaz kao što je čovjek, kuća, auto... U ovom razdoblju materijal za djecu treba biti grafički mek i intenzivan, na primjer mekana olovka, kreda i pastele dok se u sljedećim fazama mogu koristiti drugi pribori i materijali primjereni dječjoj dobi (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010).

Druga razvojna faza je faza sheme koja traje od treće godine i 6 mjeseci do pete godine djetetovog života. Druga faza se očituje u prikazivanju prepoznatljive figure i objekta s najjednostavnijim elementima, odnosno takozvanim glavonošcima. Ovu fazu karakterizira dječja namjera da nešto prikažu, iako je prikaz relativno oskudan, a proizlazi iz dječje predodžbe o figurama i objektima te prikazuje što je važno za dijete. Stoga dijete na ljudskom liku neizostavno prikazuje lice, a udove, tj. ruke i

noge, često prikazuje bez oblika tijela. Dok je na licu važan detalj prikaz očiju i usta, a kasnije dijete prikazuje nos, kosu i uši. Tijelo se najčešće prikazuje kao krug, elipsa, pravokutnik, trokut, a noge i ruke duže vrijeme nemaju svoju debljinu. Stoga u ovoj fazi, fazi sheme, djeca mogu prikazati ruke s većim brojem dugačkih prstiju radi emocionalnog pristupa prema osobi naglašenih radnih sposobnosti, a ujedno može ukazivati i na nepoznavanje brojenja. U fazi sheme može se uočiti takozvani princip glavnog pravca kojima se ljudska figura prikazuje u vertikali, a životinja u horizontali. Osim prikaza čovjeka i životinja u ovoj fazi djeca rado crtaju i druge objekte kao što su: kuća, stol i stolice, stablo, cvijet... (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010).

Treća razvojna faza, odnosno faza razvijene sheme traje od pete do osme godine djetetova života. U ovoj fazi djetetova razvoja prethodna shema prikazivanja čovjeka i objekata upotpunjuje se mnogobrojnim detaljima. Tako se na primjer na glavi dodaju uši, kosa, obrve, vrat; dok se na tijelu obraća pažnja na debljinu nogu i ruku, prikaz čovjeka se ukrašava odjećom, obućom, nakitom i raznim ukrasima. Prema tome u prikazu se rado naglašavaju pojedini simboli koji pokazuju simpatije djeteta prema prikazanoj osobi. Također se proširuje broj tema koje djeca crtaju: ležanje u krevetu, igra loptom, razni oblici rada u kući i prirodi. Nadalje, prikaz pokreta se odvija u početku, prikazom profila glave, pokretom ruku i nogu, savijanjem udova u laktu i koljenu te sve do pokreta samog tijela. Dok se prikaz prostora odvija od jedne vodoravne crte na dnu papira koja označava zemlju i crte neba na vrhu dječjega crteža. Kasniji razvoj ide preko umnožavanja vodoravne crte na još dvije ili tri paralelne crte koje označavaju objekte u drugom planu. Kada se u prikazu objekata javlja pojava prevaljivanja pojavljuje se i pozadina razine zemlje. Mnogo poslije, tek oko dvanaeste godine, počinju se koristiti elementi perspektive u prikazu prostora (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010).

Četvrta faza je faza oblika i pojava, ova faza traje od osme do desete godine djetetova života. Ovu fazu karakterizira realnost prikaza figura i objekata koja se povećava što se može primijetiti u prikazivanju profila, pokreta i osnovnih prostornih odnosa. Također označava bogatije predodžbe djetetova svijeta koje stvara preciznim promatranjem, stoga se osim detaljnijeg prikaza figura i objekata, javlja element prikaza pokreta figure, što počinje prikazom profila i prikazom prostora. U ovoj razvojnoj fazi prikaz prostora je takozvani opisni prostor. Dok je uporaba umjetničkog materijala u ovoj fazi oblika i pojava dosljednija i predstavlja viši stupanj

njegove primjene. Faza oblika i pojava je orijentacijska te se smjenjuje kod djece u različitim vremenskim razdobljima. Također se kroz fazu oblika i pojava mogu pratiti razvojne promjene prilikom prikaza prostora i pokreta. Bitno je naglasiti da u dobi od četiri godine i šest mjeseci do devete godine života u dječjim uradcima uočavaju se različite osobine dječjeg likovnog izraza kao što su: transparentni rendgenski crtež, dinamičnost crteža, prevaljivanje crteža i cjelovitost prikaza motiva (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010).

Petu fazu karakterizira sposobnost potpunijeg zapažanja i perspektivni prikaz optičke stvarnosti. Zadnja, šesta, faza izražava se većim stupnjem individualnih karakteristika likovnog izraza i kreativnim procesom sličnim odraslom umjetniku, odnosno obuhvaća prevaljivanje crteža i cjelovitost prikaza motiva (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010).

2.1. Osobine dječjega likovnog izraza

Kroz razvojne faze, odnosno u četvrtoj razvojnoj fazi, fazi razvijene sheme, spominje se transparentni rendgenski crtež, dinamičnost crteža, prevaljivanje crteža i cjelovitost prikaza motiva koje će u nastavku biti opširnije pojašnjene. Kroz razvojne pojave, osobine u dječjem likovnom izražavanju može se pratiti i uporaba raznih likovnih područja kao što su slikarstvo, kiparstvo, grafičko izražavanje, dizajn i ostalo. Također se na dječjim likovnim uracima mogu utvrditi razvojne situacije djeteta na područjima kao što su npr. motorika, razvoj spoznaje, govora, emocionalni i socijalni razvoj, razvoj igre, likovnih i glazbenih sposobnosti i drugo (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010).

Transparentni rendgenski crtež, osim zakonitosti u razvoju likovnog izražavanja, može se promatrati kroz sve veći interes djeteta za pojave iz vanjskog okruženja, što vodi do određenih percepcija u njegovoj svijesti, a prema tome do određenih likovnih rješenja koja se pretpostavljaju klasičnim za dječji likovni izraz te se nazivaju karakteristikama dječjeg likovnog izražavanja. Stoga djeca prikazuju, crtaju sve što znaju da se u nekoj kući ili objektu nalazi, iako ono izravno nije vidljivo. Tako se

pojavljuje transparentnost dječjeg crteža. Pošto djeca tijekom prikaza kuće crtaju sve ono što misle da se u kući događa na crtežu možemo uočiti osobe oko stola, osobe koje pripremaju obrok, odlazak na spavanje i slično. Također će dijete prikazati kupljeno voće u torbi kupca s tržnice, predmete u džepu nekog dječaka, motor u traktoru te i drugu nogu jahača na konju (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010).

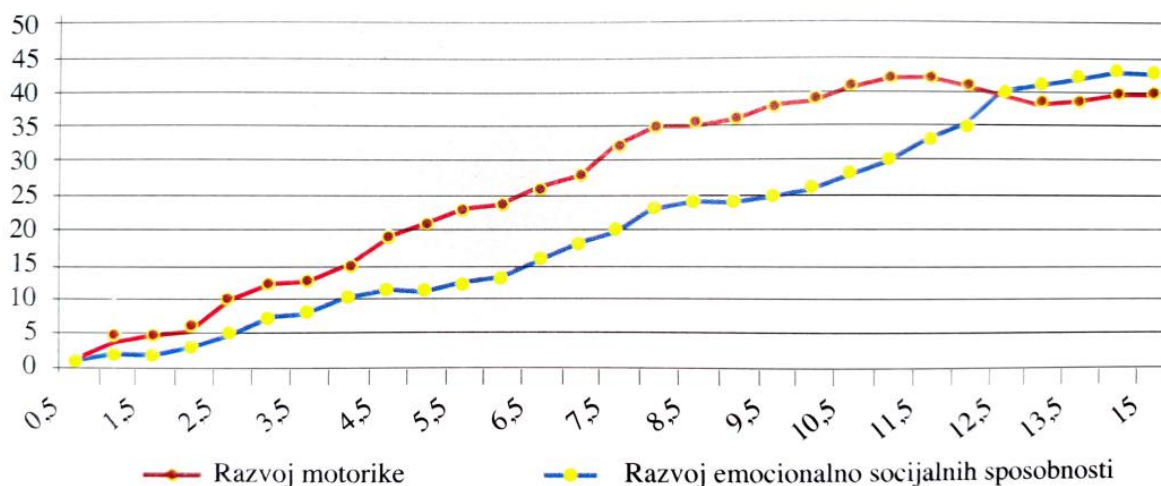
Dinamičnost crteža je druga pojava u dječjem crtežu nastala zbog djetetove nesposobnosti prikazivanja pokreta osobito ljudske figure kada žele objasniti njihovu radnju. Radi toga dijete produžuje ruke koje trebaju uhvatiti loptu na zemlji ili drže drugo dijete, a nastoje i prikazati kretanje bicikla ili drugog prijevoznog sredstva (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010).

Prevaljivanje crteža je ujedno i treća pojava u dječjim crtežima, a posljedica je teškoća u prikazu prostora. Djeca najjednostavnije drugi plan prikazuju na paralelnoj liniji koja je iznad prvog plana, a tim postupkom nastoje bolje i uspješnije objasniti prostorne relacije podizanjem razine zemlje. Ovaj prikaz prostora se naziva opasnim prostorom jer kada djeca prikazuju prostor na razini zemlje mijenjaju težišne crte pa tako npr. jedan put koji se kreće od donjeg do gornjeg ruba papira dijete će nametnuti rješenje koje prividno izgleda nerealno. Stoga u takvom prikazu kuće i stabla izgledaju prevaljena (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010).

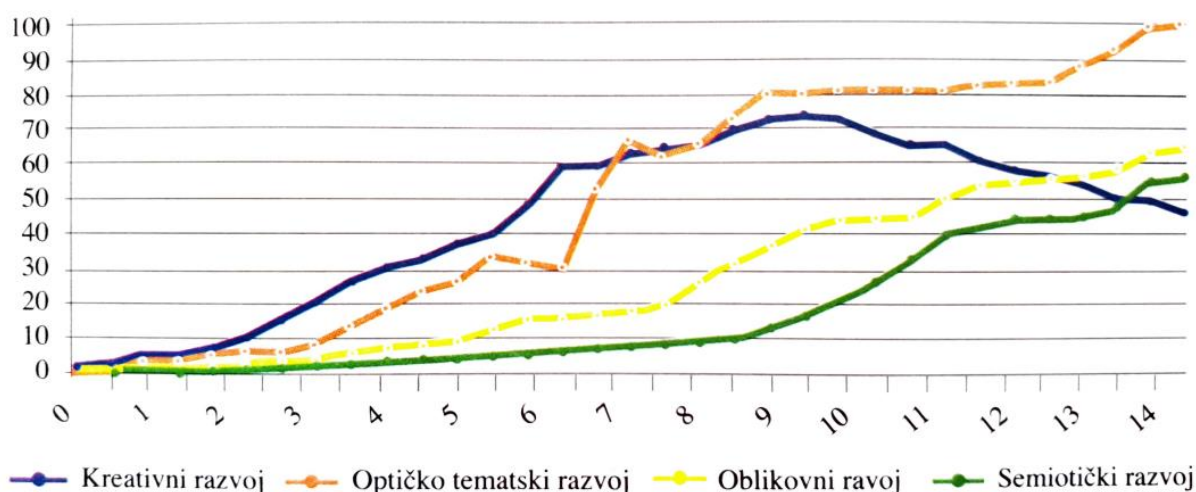
Četvrta pojava u dječjim crtežima je cjelovitost prikaza motiva, posljedica je dječjeg cjelovitog shvaćanja pojava u svojoj okolini, što je ujedno vidljivo u slučajevima kada se djeci iznese zadatak crtanja nekog pojedinačnog objekta na primjer sidra, hrane, alata, lopte ili neke igračke... U takvim okolnostima dijete će na svom crtežu prikazati širi sadržaj koji stvara iz pojedinačnog, zadanog motiva. Prema tome na poticaje crtanja sidra dijete će nacrtati brod, na poticaj određenog jela nacrtati će stol s osobama koje ručaju, na poticaj crtanja alata dijete će nacrtati radnu situaciju, odnosno ljude koji koriste taj alat, dok će kod zadanog motiva lopte ili igračke dijete nacrtati djecu kako se igraju navedenim motivima (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010).

S obzirom da se analizom dječjih radova, odnosno likovnih uradaka može utvrditi razvojna situacija djeteta na području motorike, razvojne spoznaje, govora, emocionalnog i socijalnog razvoja, razvoja igre, likovnih, glazbenih i ostalih sposobnosti, u nastavku se prikazuju dva grafa iz kojih možemo proučiti djetetov

razvoj motorike, emocionalnih sposobnosti, kreativni razvoj, optičko tematski, oblikovni i semiotički razvoj. Semiotički razvoj se označuje kao razvoj korištenja znaka i njegova značenja koji se odnosi na formiranje i razumijevanje pojedinih simbola i znakova u procesu funkcionalne vizualne komunikacije. Također označava i simbole koji se mogu dekodirati te se koriste kao estetsko značenje (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010).



Slika 1. Grafički prikaz razvoja motorike i emocionalno-socijalnih sposobnosti (izvor: Herceg, Rončević, Karlavaris, "Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi")



Slika 2. Grafički prikaz likovne vrste razvoja (izvor: Herceg, Rončević, Karlavaris, "Metodika likovne kulture djece rani i predškolske dobi")

Prema tome kreativnost se kod djeteta razvija do devet i pol godina, odnosno ona je u tom periodu najrazvijenija, nakon tog perioda dominira optičko-tematski razvoj, odnosno optičko-intelektualni razvoj, što znači da je dječji crtež uvjetovan sve većom sposobnošću zapažanja (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010).

3. PRIKAZ ČOVJEKA NA DJEČJIM CRTEŽIMA

Djeca u dobi od dvije do četiri godine nakon shvaćanja čovjeka kao izdvojenog živog bića s mogućnošću kretanja, izraženih krugom i linijama, usmjeravaju pažnju na drugu bitnu sposobnost čovjeka i ostalih živih bića, na sposobnost percepcije (Belamarić, 1986).

Djeca nakon stvaranja svog prvog simbola za živa bića, iako ponekad istodobno, u oblik počinju unositi manje krugove koje smatraju očima, veliki krug je glava, a linije su ruke i noge. Stoga je takav prikaz čovjeka nazvan glavo-nogom. Iako, krug nužno ne označava glavu, nego cjelovit živi sustav, tako ni mali krugovi u njemu ne znače oči, nego općenito sposobnost ili funkciju percipiranja. Dok su za neku djecu percepcije veoma važna sposobnost i uvjet življenja, stoga ih na svojim oblicima označavaju veoma rano, kada čovjeka još shvaćaju kao spiralu. Stoga zaključujemo da dijete članove svoje obitelji doživljava kao nešto što živi i percipira (Belamarić, 1986). Prema tome kroz ovaj rad se proteže analiziranje dječjeg prikaza čovjeka kroz crteže, odnosno slike.

3.1. Metodologija analize

Dob djeteta je polazna točka, umjetničko djelo se ocjenjuje neovisno o dobi umjetnika. Dječje djelo je dobro ako je iskreno, jedinstveno, osobno i prosvjetljujuće za djecu i za odrasle. Ako umjetnik kopira ili prekriži prethodno nacrtane obrasce, njegov rad ne odražava njegovo shvaćanje i stavove, nije originalan i iz njega ni dijete ni odrasli ne mogu naučiti ništa novo i vrijedno pažnje. Slični standardi mogu se koristiti za ocjenjivanje dječje umjetnosti. To ukazuje da postoje četiri koraka uključena u ispitivanje dječjih likovnih radova. Na temelju navedenih standarda, za analizu umjetničkih djela koristi se sljedeća metodologija:

1. gledateljev jedinstveni kreativni doživljaj umjetničkog djela,
2. neplanirani iskustveni odgovori na početni dojam djela,

3. analiza umjetničkog djela na temelju navedenih kriterija: fizički izgled djela (motiv i tema, likovna tehnika, likovni jezik i likovna poruka), individualnost umjetnika (umjetničke i kreativne sposobnosti umjetnika, obilježja individualnosti i način oblikovanja) te prostorno-vremenski okvir nastanka djela (vrijeme nastanka djela - stil i pravac, mjesto nastanka, geografsko-klimatski okvir i narodna tradicija te socijalni okvir umjetnika, naručitelja i korisnika)
4. sintetički susret s umjetničkim djelom i njegovom središnjom porukom (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).

Prva metodologija je osobni umjetnički doživljaj promatrača: procjenitelj stvara mišljenje ili ocjenu o djetetovom radu na temelju svojih zapažanja i iskustva. Ovdje će započeti daljnje konkretno stvaralačko i psihološko proučavanje dječjeg rada. U drugoj metodologiji je spontani iskustveni odgovor na prvi dojam dječjeg rada: na temelju analize može se prepoznati djetetova kreativnost u radu, te utjecaj raznih uzora ili sugestija, ako utjecaj postoji (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010). U trećem dijelu analize dječjih radova, usklađeno s navedenim standardima, razmatramo tri ključna aspekta: likovnu tehniku, likovni jezik i likovnu poruku. Primjeri ovih aspekata uključuju:

1. Likovna tehnika: Primjerice, djeca mogu koristiti tehniku tempera.
2. Likovni jezik: To uključuje harmoniju oblika i boja, jasan kompozicijski sastav i odabir određenih boja.
3. Likovna poruka: Ovdje se istražuju dublji aspekti djetetovog umjetničkog izraza, kao što su odabir plemenitih boja i visoko harmonijske razlike u obradi površina.

Osim toga, posebna pažnja posvećuje se djetetovoj individualnosti i kreativnim sposobnostima. Originalnost u interpretaciji motiva vidljiva je u gotovim radovima, a djetetova osjetljivost za boje, različite oblike i metode oblikovanja također su važni aspekti. Također, važno je uzeti u obzir da djetetov način oblikovanja odgovara njegovoj dobi. Kroz dječja likovna djela, također možemo prepoznati prostornu svijest koja se razvijala tijekom vremena i može odražavati određeno područje, kao što je primorsko-goranski krajolik. U usporedbi s radovima djece iz drugih dijelova svijeta,

možemo uočiti i razlike koje odražavaju kulturnu i geografsku pripadnost autora. (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).

Dok je četvrti, ujedno i zadnji dio metodologije, konačni sud u ovoj analizi: sintetski doživljaj umjetničkog djela i njegova temeljnoga značenja. Karakterizira ga osobno likovno iskustvo promatrača, pomoću kojeg možemo uočiti kopirani ili precrtani crtež koji dijete nije samostalno oblikovalo. Također se analizirajući dječji rad može uočiti omiljeni i omraženi motiv dječjeg djela (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).

4. LIKOVNI ELEMENTI

Likovne elemente treba poznavati kako bi se moglo analizirati dječji likovni rad. U nastavku rada će se opisati likovni elementi koje djeca koriste kako bi izrazila svoju maštu kao što su točka, crta i boja.

4.1. Točka

Prazna površina papira u nama izaziva osjećaj nevinosti, tišine, mira i iščekivanja. Prazan papir čeka da se na njemu razvije priča, kao pozornica predstave ili tišina prije zvučnog trenutka. Svaki trag koji napravimo i svaka izmjena koju napravimo na bijeloj površini smetaju joj i šalju određenu poruku. Kao sustavni odnos između bijele površine i kontrasta crne, to su prije svega vizualni fenomeni. Najmanja grafička oznaka u grafičkom smislu je točka, koja je ujedno i likovni element. Također ima temeljne estetske i vizualne kvalitete. Točka se može koristiti za konstruiranje struktura, kao i za njihovo variranje i miješanje. Točke mogu biti raspoređene slobodno ili proizvoljno, vodoravno, okomito, dijagonalno ili kružno. Točke možemo ravnomjerno ili neravnomjerno rasporediti po površini. Skupljanjem i raspršivanjem točkica po površini možemo stvoriti tamnije i svjetlije tonske vrijednosti. Tamnije, a rjeđe svjetlije dijelove površine dobivamo čvršćim poravnavanjem točkica. Uz njihovu pomoć možemo grafički prikazati površinu, čineći da se na njoj pojavljuju trodimenzionalni oblici. Također možemo koristiti točkice u boji za skiciranje. Različitim primjenama mrlja u boji i njihovom međusobnom percepcijom postižemo optičko stapanje boja. Izgled različitih zrnatih tekstura može se stvoriti točkicama. Osim toga, možemo koristiti točku za predstavljanje strukture tvari, kao što je struktura pijeska (Jakubin, 1990).

4.2. Crta

Osnovna likovna jedinica je linija. Sav umjetnički izraz, uključujući grafiku, slikarstvo, kiparstvo i arhitekturu, temelji se na crtežu, a mnogi umjetnici cijene crtež kao temelj

svoje kreativnosti. Crteži se nazivaju linearnim ako u njima prevladava linija koja služi kao primarna kreativna komponenta. Crtež se naziva tonskim crtežom i često se smatra umjetničkim ako je proizveden svjetlom i sjenom ili tonovima. Pomicanjem točke ili sužavanjem polja nastaje linija. Prikazuje smjer kretanja točaka u prostoru ili na površini. Dakle, možemo govoriti o ravnom i prostornom crtežu budući da linijom možemo oblikovati i na površini i u prostoru. Prirodni objekti poput tankih grančica, drveća, trave, grmlja, korijenja, borovih iglica itd. mogu djelovati kao prostorne linije. Kao primjer za prostorno skiciranje možete koristiti tanju ili deblju žicu, koja je zapravo prostorna linija jer je u prostoru i ima određenu debljinu osim svoje duljine. U prirodi ne postoji ravna linija. Samo stvarnost kakva izgleda na površini. Javlja se kao rub ili obris oblika, granica ploha ili figura ili kao spoj dviju ploha (Jakubin, 1990).

4.3. Boja

Riječ "boja" odnosi se na dvije ideje. Prva fraza odnosi se na fizičku karakteristiku svjetla ili osjet koji u oku izaziva svjetlost emitirana iz izvora ili reflektirana od površine. Druga riječ odnosi se na sredstvo za bojenje koje ima sposobnost nijansiranja bezbojnih tvari (Jakubin, 1990).

Boje se mogu kombinirati mehanički ili ručno. To je vrsta miješanja paleta u kojoj se jedna boja kombinira s drugom. Kao i optičko mišljenje. Boja se miješa na ovaj način kada se nanese uz drugu boju u obliku sitnih točkica ili mrlja. Boja nastaje u našim očima na određenoj udaljenosti od ovako obojene površine međusobnim djelovanjem dviju ili više mrlja, kvadrata ili točaka raznih boja (Jakubin, 1990).

Toplina, zvuk, pritisak i drugi pokreti izvan dometa vidljive svjetlosti sve su to osjeti koje doživljavamo. Kada određena valna duljina svjetlosti udari u naše oko, ona stvara određeni podražaj koji percipiramo ili doživljavamo kao žuti, crveni, plavi itd. Ako, međutim, sve valne duljine svjetlosti uđu u naše oko odjednom, doživljavamo tu zraku kao bezbojnu, odnosno bijelu. Kao rezultat toga, kada tvar reflektira sve svjetlosne valove ili zrake, čini nam se bijelom. S druge strane, nešto percipiramo kao crno ako apsorbira svu svjetlost, odnosno ne reflektira niti jednu valnu duljinu u našem smjeru. Ove dvije situacije su na rubu (Jakubin, 1990).

Niz zraka poznat kao raznobojna svjetla čini bijelu sunčevu svjetlost. To možemo pokazati tako što ćemo pustiti sunčevu zraku da udari u staklenu prizmu. Bijela svjetlost ulazi u prizmu, lomi se pod različitim kutovima, razdvaja na sastavne komponente, a zatim se pojavljuje na drugoj strani prizme kao jarki pojas boja. Ovaj raspon nijansi naziva se spektrom sunčevih boja. U ovom spektru može se vidjeti devet nijansi s blagim prijelazima: crvena, narančasta, žuta, žuto-zelena, zelena, zeleno-plava, plava, indigo i ljubičasta. Također ih možemo vidjeti u dugi, koja nastaje kada sunčeva svjetlost prolazi kroz kišne kapi i dijeli se na mnogobrojne nijanse. Ljudsko oko može razlikovati 160 različitih boja iz sunčevog spektra (Jakubin, 1990).

Kromatske kvalitete, tonska svojstva, svojstva kontrasta i miješanje boja čine četiri bitne karakteristike boja, koje ćemo pokriti u nastavku. Temom boja, njihovom podjelom i kvalitetama kroz povijest su se bavili brojni znanstvenici koji su boje kategorizirali prema određenom sustavu. Među njima se ističe Wilhelm Ostward, njemački fizičar čija se klasifikacija boja i danas koristi. Ostwald kategorizira boje u dvije kategorije: obojene ili kromatske i neobojene (neutralne ili akromatske). Akromatske ili nekromatske boje su crna, bijela i siva, koje se često nazivaju "neboje", dok su šarene (kromatske) boje sve nijanse sunčevog spektra. Odnosimo se na kromatske nijanse koje su dio solarnog spektra, ali ne uključuju bijelu ili crnu kao čiste boje. Ostwald je stavio 100 čistih boja u svim nijansama u krug, numerirajući ih od 1 do 100. Rasporedio ih je tako da je boja između dvije susjedne parne ili neparne nijanse nastala miješanjem dviju boja. U Ostwaldovom krugu, lijeva polovica sadrži žuto-zelene, zelene, plave, ljubičasto-plave i ljubičaste, dok je desna polovica u potpunosti sastavljena od žutih, narančastih, crvenih i ljubičastih tonova. Koristio je ovaj pristup kako bi prikazao samo 12 boja na slici. Primarne boje, sekundarne boje i tercijarne boje čine tri kategorije boja unutar kruga (Jakubin, 1990).

Primarne boje, boje prvog reda i praboje drugi su nazivi za osnovne nijanse. Nazivaju se osnovnim bojama jer spajanjem nastaju sve ostale boje, osnova su za sve ostale boje, a čine ih crvena, plava i žuta. Sa samo jednim jednakostraničnim trokutom možemo oblikovati krug koji ih povezuje. Sekundarne boje, često poznate kao II boje, proizvode se kombiniranjem dviju primarnih boja u omjeru 2:2. Posljedično, dvije primarne boje se kombiniraju u istom omjeru kako bi se stvorila sekundarna boja.

1. Plava + crvena = ljubičasta
2. Plava + žuta = zelena
3. Crvena + žuta = narančasta

Narančasta, zelena i ljubičasta su sekundarne boje. Sve ostale nijanse boje nastale kombinacijom jedne primarne i jedne sekundarne boje u različitim omjerima nazivaju se tercijarnim bojama ili bojama trećeg reda. Sve su to tonovi boja koji se nalaze između žute i narančaste, na primjer, između narančaste i crvene. Kao ilustraciju, razmotrite žuto-narančastu, narančasto-žutu, narančasto-crvenu, crveno-narančastu, ljubičasto-plavu, ljubičasto-crvenu, plavo-zelenu i zeleno-žutu, kao i sve druge nijanse koje se nalaze između sekundarnih i primarnih boja (Jakubin, 1990).

Na slici su prikazana tri niza nijansi sunčevog spektra. Prva i zadnja boja u određenom nizu su primarne boje i označene su rimskim brojevima jedan, odnosno dva. Srednje boje u seriji su sekundarne boje i označene su rimskim brojem dva. Tercijarne čiste boje nalaze se između sekundarnih i primarnih boja i označavaju se rimskim brojem tri. Kombiniramo li primarnu boju sa sekundarnom bojom koja joj je komplementarna ili joj nasuprot u Ostwaldovom krugu (primjerice crvena i zelena), stvaramo boju kolorističke čistoće jer se spojene dvije komplementarne boje međusobno poništavaju i gube svoju kolorističku čistoću i jasnoću. Kada se pomiješaju u istom omjeru, postaju sive, akromatske boje, a kada se pomiješaju u različitim omjerima, dobivaju se neutralne smeđe boje, kao što su ljubičasto-smeđa, smeđe-zelena itd. Ove nijanse se mogu kategorizirati kao neutralne tercijarne boje (Jakubin, 1990).

Svaka nijansa ima niz nijansi koje se mogu proizvesti miješanjem s bijelom, crnom ili sivom. Na taj se način proizvode tonovi u bojama. Ton označava razinu svjetlosti boje. Određena nijansa može se učiniti svjetlijom ili tamnijom dodavanjem bijele ili crne. Ostwald je tonove boja smjestio u jednakostranični trokut. Jedna od točaka trokuta ispunjena je jednom čistom nijansom, dok su druge dvije bijele i crne. Svi tonovi proizvedeni kombinacijom akromatskih boja bijele i crne poznati su kao akromatski tonovi. Sve su to tonovi raznih nijansi. Nalaze se na stranici između bijele i crne u Ostwaldovom trokutu. Bijela je jedina boja koja se može kombinirati za stvaranje svijetlih kromatskih tonova. Na stranici se nalaze u trokutu između čiste boje i bijele boje. Kada se čista boja i crna kombiniraju, rezultat su prigušeni

kromatski tonovi. Oni su između crne i jedine boje na stranici. Ostwaldov trokut sastavljen je od sivih kromatskih tonova iznutra. Izrađuju se miješanjem čiste boje sa sivom, bijelom ili crnom. Kod sistematizacije boja donijeli smo tercijarne boje. Kombinacijom osnovnih i sekundarnih boja, tercijarne boje su zapravo tonovi ili nijanse tih boja. Budući da je crvena tonski tamnija od žute, na primjer, crvenu kao osnovnu boju možemo posvijetliti žutom ili potamniti žutu crvenom. U svakom slučaju, dobit ćemo niz čistih narančastih tonova, koji su čisti tercijarni tonovi osim narančaste, koju smo dobili miješanjem crvene i žute u omjeru 2:2, što je u ovom slučaju sekundarna boja, ili sekundarni ton. Ako je temeljna žuta nijansa potamnjena sekundarnom ljubičastom ili narančasta potamnjena plavom, na primjer, dobivamo neutralni tercijarni ton. Svaka čista boja solarnog spektra ima jedinstvenu svjetlinu, intenzitet i jasnoću boje. Intenzitet, svjetlina i jačina boje se smanjuju kada se doda bijela ili crna. Ovo nazivamo degradacijom boje putem oduzimanja. Razrjeđivanjem boje, ili dodavanjem vode do primarne gustoće boje, ili uklanjanjem pigmenta, također možemo degradirati boju. Osnovne boje kompozicije su žive, jarko plava i ljubičasta. Razrjeđivanjem i dodavanjem bijelog i crnog gase se (degradiraju) u cijeloj smjesi. Tonske karakteristike, odnosno tonske vrijednosti boja, postižu se propadanjem boje (Jakubin, 1990).

Boje koje su suprotne jedna drugoj u Ostwaldovom krugu nazivaju se kontrastnim bojama, tj. koje su geografski udaljene jedna od druge. Slične ili harmonične boje su one koje su u Ostwaldovom krugu bliske, tj. slične. Mijenjat ćemo sljedeće kontraste boja: kontrast boja-boja, kontrast svijetlo-tamno, kontrast toplo-hladno, komplementarni kontrast, simulirani kontrast, kontrast kvalitete i kontrast količine (Jakubin, 1990).

Johanes Itten pružio je najbolju sistematizaciju kontrastnih obilježja boja. Budući da se sve čiste boje koriste i međusobno suprotstavljaju u svojoj punoj svjetlini, kontrast između boja je najjednostavniji kontrast. To je kontrast između različitih nijansi. Najmanje tri različite nijanse koje su apsolutno nepovezane jedna s drugom potrebne su kako bi se stvorio ovaj kontrast. Kao rezultat toga, kontrast boja-boja može se podijeliti u tri skupine: kontrast boja-boja prvog, drugog i trećeg reda, ovisno o jačini ili povećanju ili smanjenju kontrasta (Jakubin, 1990).

Kontrast boja na crtežu možemo poboljšati korištenjem bijelih ili crnih dijelova. Dojam poteza i mrlja pojačava se korištenjem primarnih i sekundarnih boja, ostavljanjem bijele pozadine papira i dodavanjem velikih crnih poteza. Usporedite više boja različitih svjetlosnih vrijednosti ili jednu boju različitih svjetlosnih vrijednosti. Odnosi crno-bijeli najbolji su primjer odnosa svijetlo-tamno. Između njih su sive nijanse. Svaki automatski sivi ton ima različitu količinu svjetla u sebi. Postoji kromatski, unosan kontrast boja svijetlo-tamno uz akromatski kontrast svijetlo-tamno. Kao rezultat toga, neke nijanse sadrže više svjetla od drugih. Tonske vrijednosti pojedinih boja možemo jasnije identificirati kontrastom crno-bijele i kolor verzije rada istog učenika (Jakubin, 1990).

Neke boje daju nam topao osjećaj, dok nam druge daju hladan. Nekoliko je eksperimenata to dokazalo. Stoga je otkriveno da crveno-narančasta povećava cirkulaciju, a plavo-zelena je smanjuje. Spajanje plavo-zelene i narančasto-crvene, ili saturn crvene, proizvodi najjači toplo-hladni kontrast. Drugi način razmišljanja o kontrastu između toploga i hladnog je hladno (sjenovito, udaljeno, opuštajuće, lagano, vlažno, božansko) i toplo (sunčano, blizu, uzbudljivo, teško, suho, zemljano). Kada se dvije boje stave jedna pored druge, jedna temeljna boja i boja dobivena kombinacijom druge dvije osnovne boje, stvara se komplementarni kontrast. Najjači koloristički kontrast je komplementarni kontrast, koji se može usporediti s kontrastom između vatre i vode. Vatra i voda su jaki kontrasti, ali ako ih pomiješamo, međusobno se poništavaju (Jakubin, 1990).

Kontrast kvalitete nastaje kada naše oko, gledajući površinu obojanu određenom nijansom, istovremeno detektira i percipira komplementarnu boju te boje, iako ona zapravo ne postoji. Suprotnost od zasićenih, svijetlih, bijelih boja do crnih ili sivih, ili drugih tonova generiranih degradacijom, jest kontrast kvalitete. Degradirana boja mora biti iste svjetline uz dodatak crne, bijele ili sive ako želimo postići čisti kontrast kvalitete. Da je suprotno, drugi kontrasti potkopali bi učinak kvalitetnog kontrasta, dovodeći u opasnost njegov inače tih i miran izraz. Omjer veličine dvaju ili više obojenih područja ili mrlja u boji naziva se kvantitativni kontrast. Obrnuto mnogo-malo i veliko-malo je ovo. Kontrastne količine uistinu uključuju kontrastne proporcije, odnosno koliko je svake boje prisutno. Intenzitet boje (jak) i veličina obojene površine ili mrlje određuju snagu boje. Na taj način će se promijeniti omjer površina jer su

intenzivnije i zasićenije boje teže od manje intenzivnih i manje zasićenih boja (Jakubin, 1990).

5. PRIPREMA ZA LIKOVNU AKTIVNOST “PRIKAZA ČOVJEKA”

Likovna aktivnost se provela u dječjem vrtiću “Mali princ” u Vuki u mješovitoj odgojno-obrazovnoj skupini “Leptirići”. U likovnoj aktivnosti je sudjelovalo desetero djece, četiri djevojčice i šest dječaka u dobi od četiri i pet godina. Prije same likovne aktivnosti, odnosno prije prikaza čovjeka kroz slikarsku tehniku temperom djeca su posjetila izložbu likovnih dječjih radova “Igračke moje bake i djeda” i povorku malih Đakovačkih vezova (mlađe dobne skupine) u kojoj su pojedina djeca iz odgojno-obrazovne skupine sudjelovala, dok su ostali promatrali i podržavali svoje prijatelje. Cilj ove aktivnosti prikaza čovjeka je potaknuti dječju maštu i kreativno izražavanje uz vizualni motiv čovjeka, odnosno osobe koju djeca najviše vole (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).

Tijekom aktivnosti prikaza čovjeka, djeca su se na zabavan i kreativan način upoznavala sa slikarskim izražavanjem i likovnim jezikom, kao što su boja-tonski ključ i kompozicijsko načelo dominacije. Također su se približavali likovnom području koje obuhvaća slikarsku tehniku (temperu) i različite postupke poput crtanja i točkanja. Riječ tempera dolazi od srednjovjekovne latinske riječi temperare, što znači miješati. Označava tehniku slikanja u kojoj se, dakle, boja stvara miješanjem boje u prahu (pigmenta) s otopinom tutkala i veziva žumanjka ili bjelanjka, arapske gume, nektara smokve, octa itd. Boja koja se dobiva na ovaj način je gusta i dodatno se razrjeđuje vodom tijekom upotrebe. To je stari recept po kojem su se izrađivale tempere. Danas se koriste gotove pastelne boje u tubama, posebno za rad u odgojno-obrazovnim skupinama (Jakubin, 1990). Također tijekom likovne aktivnosti

djeca su razvijala tjelesni, psihomotorički i zdravstveni razvoj, emocionalno-socijalni razvoj ličnosti, spoznajni razvoj i komunikacijsko-stvaralački razvoj. Tjelesni psihomotorički i zdravstveni razvoj se izražava kroz razvoj fine motorike šake i prstiju prilikom uporabe kista; emocionalno-socijalni razvoj se manifestira uz razvijanje samopouzdanja i pozitivne slike djeteta o sebi te kroz poticaje razvoja slobodnog izražavanja vlastite posebnosti prilikom aktivnosti prikaza čovjeka, osobe koju djeca najviše vole; nadalje spoznajni razvoj se očituje kroz poticanje dječje mašte i radoznalosti pomoću poticajnih pitanja: “Što je ljubav?”, “Koga najviše volite?”, “Zašto nekoga volite?” te osvještavanja slikarske-tempera tehnike (prikaz čovjeka). Također, komunikacijsko-stvaralački razvoj izražava se kroz stimulaciju djece na širenje vokabulara izražavanjem vlastitih misli, doživljaja i iskustava u aktivnosti stvaranja prikaza čovjeka kroz tehniku slikarske-tempere te upoznavanje nepoznatih likovnih termina poput tempere i slikarstva (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).

U odgojno-obrazovnom radu, koristio se frontalni i individualni oblik rada (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010). Prije početka likovne aktivnosti potrebno je zaštititi stolove te postaviti tempere i za djecu pripremiti zaštitu. Također je potrebno postaviti papire s napisanim imenom i prezimenom djeteta, njihovom dobi i spolom. U ovoj aktivnosti koristio se papir A4 formata. Likovna aktivnost započela je umirujuće. Djeca su sjedila u krugu i pogađala što je na slici, prepoznavali su boje i oblike koji prevladavaju. Zatim su odgovarali na poticajna pitanja: “Jeste li čuli za riječ ljubav?”, “Što je za vas ljubav?”, “Koga najviše volite?” “Zašto neku osobu volite?” “Što najviše volite na vašoj omiljenoj osobi?”. Osim postavljenih pitanja djeca su sama postavljala pitanja. Također, tijekom aktivnosti djeca su u pozadini imali priliku slušati koncert za violinu i orkestar skladatelja Antonia Vivaldija (“Četiri godišnja doba - Ljeto”). Na taj način su pomoću slušnog poticaja izrazila svoj doživljaj prikaza čovjeka. Slušanjem klasične glazbe postizemo da djeca likovnu aktivnost, odnosno prikaz čovjeka smireno i opušteno slikaju (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).



Slika 3. Primjer, Prikaz čovjeka

Izvor: osobna arhiva.

U glavnom dijelu likovne aktivnosti prikaza čovjeka djeca sjede za stolom gdje se odvija aktivnost. Nakon zadanog zadatka uz slušanje skladbe Vivaldija "Ljeto" djeca koriste tempere koje su postavljene na sredini stola te djeca nanose tempere po papiru kako oni sami osjećaju i žele izrađujući prikaz čovjeka, njihove najdraže osobe. Tijekom aktivnosti djeca u kraćem vremenskom periodu prikaz izrađuju bez slušanja skladbe u pozadini. Također djeca su tijekom aktivnosti imala nadzor te mogućnost savjetovanja i traženja pomoći (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).

6. ANALIZA DJEČJIH LIKOVNIH RADOVA

Ukoliko dijete može uhvatiti olovku u ruku i razvojno je sposobno, možemo tvrditi da u tom trenutku može početi crtati ljude, odnosno šare koje djetetu predstavljaju ljude. Nedvojbeno, dječja likovna reprezentacija kroz skiciranje temelji se na ljudskoj figuri, koja je ujedno i njihov najosnovniji i najpopularniji motiv. Upravo iz tog razloga proces upoznavanja i razumijevanja treba pravilno započeti u djetinjstvu i nastaviti bez prekida (Slunjski, 2008).

Riječ “analizirati” izvedena je iz grčkog glagola *analyo*, koji također znači istražujem (Huzjak, 2002). Interpretacija četiri različite komponente kreativne kvalitete likovnog rada čini osnovu za analizu likovnih radova za djecu predškolske dobi. Stoga u nastavku rada slijedi prikaz i način analize dječjih likovnih uradaka nastalih na likovnoj aktivnosti “Prikaz čovjeka” (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).



Slika 4. Dječji uradak (4 god. i 3 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.

Izvor: osobna arhiva.

Nora je odgovorila na prvo pitanje: "Naslikala sam balone, jednu dugu, sebe i brata." Na drugo pitanje, zašto je to naslikala, Nora je rekla: "Zato što mi je prijatelj, ali me tuče jer još ne zna, pa ga moram naučiti." Na pitanje što najviše voli na slici, Nora odgovara: "Da se igram s njime i nacrtala sam srce da se više volimo."

Ovaj dječji uradak ukazuje na to da se dijete nalazi u drugoj razvojnoj fazi, poznatoj kao faza sheme. Karakteristike ove faze uključuju okruglu glavu bez kose i ušiju, a oči, nos, usta i tijelo prikazani su u obliku kruga. Čovjek je prikazan vodoravno, uz dodatak sunca, oblaka, balona i drugih elemenata. Također se mogu primijetiti karakteristike treće razvojne faze, kao što su detalji trepavica. Dijete također obraća pažnju na debljinu ruku i nogu te je dodalo balon kao simbol prijateljstva što karakterizira cjelovitost prikaza motiva, a prikaz prostora karakteriziraju dvije vodoravne crte jedna na vrhu crteža koja prikazuje nebo, a druga na dnu koja prikazuje travu. Za prikazivanje očiju i nosa, dijete koristi točke kao likovni element, dok za ruke i noge koristi linije. U dječjem radu možemo vidjeti crvenu, malo žute i plavu kao osnovne boje, te narančastu i zelenu kao sekundarne boje. Također postoje nijanse smeđe kao tercijarne boje. Radom dominira toplo-hladni kontrast, uključujući crvenu i narančastu boju (Jakubin, 1990).



Slika 5. Dječji uradak (4 god. i 4 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.

Izvor: osobna arhiva.

Na prvo pitanje što je Antea slikala, njen odgovor bio je: "Noricu." Na drugo pitanje zašto je to slikala, Antea je odgovorila: "Zato što je volim." Kada su je pitali što najviše voli na toj slici, Antea je rekla: "Haljinu."

Ovaj dječji rad ukazuje na to da se dijete nalazi u drugoj razvojnoj fazi, poznatoj kao faza sheme. Karakteristike ove faze uključuju prikaz ruku i nogu bez oblika tijela, prikaz tijela kao pravokutnika i polukruga. Također, ruke i noge prikazane su bez debljine, a čovjek je horizontalno prikazan uz dodatak trave, neba i sunca, što ukazuje na cjelovitost prikaza motiva. Na radu čovjeka nedostaju prikazi očiju, usta i nosa. Možemo primijetiti prikaz prostora kroz dvije vodoravne crte: jedna na dnu crteža koja predstavlja travu, dok druga na vrhu crteža predstavlja nebo, što karakterizira treću razvojnu fazu, odnosno fazu razvijene sheme (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010). Dijete koristi linije za prikaz ruku i nogu (Jakubin, 1990). U dječjem crtežu možemo primijetiti osnovne boje poput žute i crvene, dok se zelena boja pojavljuje kao sekundarna boja. Plava boja se prikazuje kroz nijanse i stoga spada među tercijarne boje. Tercijarne boje uključuju nijanse smeđe, sivoplave i svijetloplave boje. Na crtežu dominiraju crvena i zelena boja (Jakubin, 1990).



Slika 6. Dječji uradak (4 god. i 10 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.

Izvor: osobna arhiva.

Na prvo pitanje o tome što je Niko naslikao, Niko odgovara: "Naslikao sam dugicu, dugu." Na drugo pitanje zašto je to naslikao, Niko je rekao: "Zato što najviše volim dugicu." Kada su ga pitali što najviše voli na njoj, Niko je odgovorio: "Volim je zato što uvijek raste negdje i zato što jako puno volim dugicu."

Ovaj dječji crtež ukazuje na to da se dijete nalazi u prvoj razvojnoj fazi, poznatoj kao faza sheme. Karakteristike prve razvojne faze obuhvaćaju pravolinijske, manje i veće kružne šare koje ne predstavljaju konkretne objekte (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010). Za prikaz duge, dijete koristi linije. Na crtežu se mogu primijetiti male količine žute, plave i crvene boje kao osnovnih boja te zelene boje kao sekundarne boje. Također postoje različite nijanse smeđe boje, plavosive i maslinasto zelene boje, s primatima crvene primarne boje u crtežu (Jakubin, 1990).



Slika 7. Dječji uradak (5 god. i 2 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.

Izvor: osobna arhiva.

Na prvo pitanje o slikanju, Nika odgovara: "Slikala sam travu, tetu Dijanu, dugu, cvijet, sunce i svoje ime." Na drugo pitanje o razlogu za slikanje, Nika objašnjava:

“Slikala sam to jer mi je ta osoba posebno draga, a cvijet, sunce i dugu sam naslikala jer volim svijetle boje.” Što se tiče pitanja o tome što najviše voli kod te osobe, Nika odgovara: “Najviše volim se igrati s njom u parku, igrati odbojku i bacati frizbi.”

Ovaj crtež djeteta ukazuje na to da se dijete nalazi u drugoj fazi razvoja, poznatoj kao faza sheme. Primjećujemo da su ruke i noge prikazane bez detaljnih oblika tijela, dok su na licu prikazane oči, usta i kosa. Tijelo je prikazano kao jednostavan krug, a prsti su prikazani kao jednostavni plus. Osoba je prikazana vertikalno. U crtežu također primjećujemo i druge objekte kao što su duga, sunce i cvijet, a to nam govori o onome što je važno za dijete. Također, dijete prepoznaje i zna napisati pojedina slova koja čine njegovo ime. Osim toga, zbog detalja na kosi i horizontalne crte na dnu papira koja označava prikaz prostora (trava, zemlja), možemo zaključiti da se dijete također razvija prema trećoj fazi razvoja, poznatoj kao razvijena shema (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010). U crtežu također primjećujemo prikaz osobe nazvanog “glavo-noga”, što znači da je glava prikazana kao veliki krug, a oči su predstavljene manjim krugovima, dok linije predstavljaju ruke i noge (Belamarić, 1986). Dijete također koristi osnovne boje poput crvene, plave i žute, te sekundarnu boju zelenu (Jakubin, 1990).



Slika 8. Dječji uradak (5 god. i 5 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.

Izvor: osobna arhiva.

Na prvo pitanje o tome što je Eva naslikala, Eva odgovara: "Naslikala sam sunce, nebo, sebe i Noru." Na drugo pitanje zašto je to naslikala, Eva je rekla: "Zato što to volim." Kada su je pitali što najviše voli na toj slici, Eva je odgovorila: "Volim haljinu i volim je zato što je Nora najslađa."

Ovaj dječji crtež ukazuje na to da se dijete nalazi u drugoj razvojnoj fazi, poznatoj kao faza sheme. U ovom crtežu primjećujemo prikaz lica, očiju koje su nacrtane kao manji krugovi te usta koja su naslikana kao polukrug, dok je glava u obliku kruga s dodatkom kose (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010). Radi načina na koji dijete prikazuje glavu i oči, ovaj prikaz osobe ili čovjeka je nazvan "glavo-nogom" (Belamarić, 1986). Tijelo je prikazano u obliku trokuta, ruke su vodoravne linije s okomitom linijom koja predstavlja prste, dok su noge paralelne linije s krugom koji označava cipele. U crtežu primjećujemo i detalje kao što su sunce sa zrakama i cvijet sa stabljikom, laticama, tučkom i lišćem pa možemo zaključiti da dječji crtež ima karakteristike i treće razvojne faze, faze razvijene sheme i cjelovitosti prikaza motiva. Što se tiče prikaza prostora, primjećujemo ga u gornjoj i donjoj liniji koja označava zemlju i nebo, što je karakteristično za četvrtu fazu razvoja, fazu oblika i pojava (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010). U ovom crtežu također uočavamo plavu, žutu i crvenu boju kao osnovne boje, zelenu i narančastu kao sekundarne boje te različite nijanse smeđe i crvene boje, plave i žute, od svijetlih do tamnih nijansi, koje spadaju u tercijarne boje. U ovom prikazu dominiraju zelena i smeđa boja te plava (Jakubin, 1990).



Slika 9. Dječji uradak (5 god. i 7 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.

Izvor: osobna arhiva.

Na prvo pitanje o tome što je David naslikao, David odgovara: "Naslikao sam drvo i šareno lišće." Na drugo pitanje zašto je to naslikao, David je rekao: "Kad ima šareno lišće." Kada su ga pitali što najviše voli na toj slici, David je odgovorio: "Volim trešnju."

Ovaj dječji rad ukazuje na to da se dijete nalazi u prvoj razvojnoj fazi, poznatoj kao faza sheme. Karakteristike prve razvojne faze uključuju pravokutne, manje i veće kružne šare koje ne predstavljaju konkretne objekte (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010). Za prikaz drveta s lišćem, dijete koristi linije. Na slici se može primijetiti žuta, plava i crvena kao osnovne boje te zelena kao sekundarna boja. Također postoje različite nijanse smeđe boje i maslinaste zelene boje, s dominacijom smeđe na slici (Jakubin, 1990)



Slika 10. Dječji uradak (5 god. i 9 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.

Izvor: osobna arhiva.

Na prvo pitanje što je slikala, Lucija odgovara: "Roka i mog brata." Na drugo pitanje zašto je to slikala, Lucija je rekla: "Zato što ih volim." Dok na pitanje što najviše voli na njima, Lucija odgovara: "Kad se igramo."

Ovaj dječji rad ukazuje na to da se dijete nalazi u drugoj razvojnoj fazi, fazi sheme. U ovoj slici uočavamo prikaz lica, oči koje su naslikane u obliku manjih kružića te usta koja su naslikana u obliku polukruga, dok je glava u obliku kruga s dodatkom kose (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010). Radi načina na koji dijete prikazuje glavu i oči ovaj prikaz osobe čovjeka nazvan je glavo-nogom (Belamarić, 1986). Tijelo je prikazano u obliku pravokutnika, ruke su prikazane kao dvije kose linije, dok su noge paralelne linije s elipsom koja predstavlja cipele. Dok je tijelo prikaza druge osobe u obliku elipse s okruglom glavom i linijama koje predstavljaju noge i ruke. Također prikaz prostora uočavamo u gornjoj i donjoj liniji koje predstavljaju zemlju i nebo te je karakteristika četvrte faze razvoja, faze oblika i pojava (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010). Na ovoj slici uočavamo plavu, žutu i crvenu boju koje su osnovne boje, narančastu sekundarnu boju te razne nijanse žute, sive i zelene boje od svijetlih do tamnijih nijansa koje pripadaju tercijarnim bojama. U ovom dječjem prikazu

prevladavaju crvena i narančasta boja, koje karakteriziraju toplo-hladnim kontrastom (Jakubin, 1990).



Slika 11. Dječji uradak (5 god. i 11 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.

Izvor: osobna arhiva.

Na prvo pitanje što si slikao Fran odgovara: “Luciju, Brunu, a ovo je kao postolje da ih volim; oblak, travu i sunce i nebo. Jesam smotan nisam naslikao Luciji ruke.” Na drugo pitanje zašto je to slikao, Fran je rekao: “Pa zato što ih volim, zato što Lucija priča slatko, a Brunu volim zato što mi je bratić.” Dok na pitanje što najviše voli na njima odgovara: “Lucija ima lijepu haljinu, a Bruno ima sve lijepo i Lucija ima sve lijepo.”

Ovaj dječji uradak ukazuje na to da se dijete nalazi u drugoj razvojnoj fazi, poznatoj kao faza sheme. Karakteristike ove faze uključuju okruglu glavu bez kose i ušiju, oči, nos i usta, te prikaz tijela kao trapez. Čovjek je prikazan vodoravno, uz dodatak sunca, oblaka i postolja. Također se mogu primijetiti karakteristike treće razvojne faze, kao što su detalji očiju, usta i kose. Dijete je naslikalo postolje kao simbol prijateljstva što karakterizira cjelovitost prikaza motiva, a prikaz prostora karakteriziraju dvije vodoravne crte jedna na vrhu slike koja prikazuje nebo, a druga

na dnu koja prikazuje travu. Za prikazivanje očiju i nosa, dijete koristi točke kao likovni element, dok za ruke i noge koristi linije. U dječjem radu možemo vidjeti crvenu, malo žute i plavu kao osnovne boje te narančastu i zelenu kao sekundarne boje. Također postoje nijanse smeđe, plave i zelene kao tercijarne boje. Radom dominira zelena i plavo-zelena boja. (Jakubin, 1990).



Slika 12. Dječji uradak (5 god. i 11 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.

Izvor: osobna arhiva.

Na prvo pitanje što si slikao Roko odgovara: "Luciju, cvijet, travu, sunce, oblak i balone." Na drugo pitanje zašto si to slikao Roko je rekao: "Zato jer jako volim Luciju." Dok na pitanje što najviše voliš na njoj Roko odgovara: "Najviše volim kosu."

Ovaj dječji rad ukazuje na to da se dijete nalazi u drugoj razvojnoj fazi, fazi sheme. Na ovoj slici uočavamo prikaz lica, oči koje su naslikane u obliku manjih kružića, te usta koja su naslikana u obliku polukruga, dok je glava u obliku kruga s dodatkom kose (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010). Radi načina na koji dijete prikazuje glavu i oči, ovaj prikaz osobe, čovjeka nazvan je glavo-nogom (Belamarić, 1986). Tijelo je prikazano u obliku trokuta, ruke su vodoravne linije, dok su noge paralelne linije s elipsom koji predstavlja cipele. Na slici uočavamo i detalje kao što su sunce sa

zrakama i cvijet sa stabljikom, laticama i tučkom iz čega možemo zaključiti da dječji rad ima karakteristike i treće razvojne faze, faze razvijene sheme i cjelovitosti prikaza motiva. Dok prikaz prostora uočavamo u gornjoj i donjoj liniji koja predstavlja zemlju i nebo te je karakteristika četvrte faze razvoja, faze oblika i pojava (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010). Na ovoj slici također uočavamo plavu, žutu i crvenu boju koje su osnovne boje; zelenu i narančastu sekundarnu boju; te razne nijanse žute boje od svijetlih do tamnijih nijansa koje pripadaju tercijarnim bojama. U ovom dječjem prikazu prevladava žuta boja.



Slika 13. Dječji uradak (5 god i 11 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.

Izvor: osobna arhiva.

Na prvo pitanje što si slikao, Bruno odgovara: "Čonču, psa i travu. Ovo je pas, ovo je trava i ovo su boje." Na drugo pitanje zašto si to slikao, Bruno je rekao: "Zato što imam psa, imam travu u bašči, imam boje po kući." Dok na pitanje što najviše voli na njima, Bruno odgovara: "Volim glavu i psa."

Ovaj dječji uradak ukazuje na to da se dijete nalazi u drugoj razvojnoj fazi, fazi sheme. Karakteristike druge razvojne faze koje uočavamo su: ruke i noge su prikazane bez oblika tijela, a tijelo je prikazano kao krug. Također, noge i ruke nemaju svoju debljinu te se čovjek prikazuje horizontalno uz dodatak trave, sunca što

karakterizira cjelovitost prikaza motiva. Prikaz čovjeka je oskudno naslikan bez prikaza očiju, tj. prikazano je jedno oko. Prikaz čovjeka je naslikan kao da čovjek stoji bočno. Na dječjem radu možemo uočiti prikaz prostora kroz dvije vodoravne crte jedna od dna prema polovici slike koja prikazuje travu, te druga na vrhu slike koja prikazuje sunce što je karakteristika treće razvojne faze, odnosno faze razvijene sheme (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010). Dijete za prikaz ruku i nogu koristi liniju (Jakubin, 1990). U dječjem prikazu možemo uočiti žutu i crvenu osnovnu boju te zelenu sekundarnu boju, dok se smeđa, zelena i žuta boja prikazuje kroz nijanse te stoga pripadaju tercijarnim bojama. Od tercijarnih boja na prikazu uočavamo nijanse smeđe boje. Na slici dominira zelena boja (Jakubin, 1990).

7. USTALJENI LIK I RAZLIKE

U prethodnim poglavljima, analizirali smo dječje radove kako bismo bolje razumjeli psihološke i kreativne aspekte dječje likovne reprezentacije. Ovo poglavlje usmjereno je na analiziranje ustaljenih obrazaca u radovima djece predškolske dobi, dok također razmatramo individualne razlike u njihovom izražavanju. Sam pojam ustaljeni lik označava nešto što je stalno, iako prikaz likova, odnosno u ovom završnom radu prikaz čovjeka, djeca kroz različite periode života prikazuju na drugačiji način, što označava da prikaz čovjeka nije uvijek ustaljen u dječjem prikazu.

Kao što smo već istaknuli, ljudska figura predstavlja osnovni i popularni motiv u dječjim prikazima. Analizirajući dječje radove, primijetili smo da se većina djece počinje baviti prikazom ljudi u određenoj razvojnoj fazi. Ta faza često uključuje prikaz ljudske figure kao osnovne sheme, obično s okruglom glavom, rukama i nogama prikazanim kao jednostavnim elementima. U analizama smo uočili da su prikazi djece često obilježeni karakteristikama određenih razvojnih faza, kao što su nedostatak detalja u ranijim fazama ili dodavanje pojedinosti u kasnijim fazama (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010). Primjerice, neka djeca prikazuju oči, nos i usta kao točke, dok druga koriste linije za prikaz ruku i nogu (Jakubin, 1990). Iako postoje ustaljeni obrasci u razvoju dječjih prikaza, važno je naglasiti da postoje i značajne individualne razlike. Svako dijete ima svoj jedinstveni pristup izražavanju kroz prikaz, što može ovisiti o emocionalnom stanju, osobnim iskustvima i razini kreativnosti. Na primjer, u analizama smo uočili da se dječji prikazi razlikuju u načinu na koji prikazuju odnose i emocionalne aspekte. Dok neka djeca mogu crtati scene koje odražavaju ljubav i prijateljstvo, druga mogu izražavati svoje emocionalne izazove i iskustva putem prikaza (Sambolek, Buljan-Flander, Krmek, 2010).

U analizi dječjih radova analiziralo se deset dječjih prikaza na temelju kojih se može usporediti interpretacija čovjeka, što se može reći da je ustaljeni lik. Svaki dječji rad bi trebao prikazivati istu osobu kako bi usporedili na koje su različite načine djeca interpretirala ustaljeni lik, svoju najdražu osobu. Za usporedbu dječjih radova uspoređivat će se ritam prikaza, geometrijski likovi koji su korišteni u prikazu tijela ustaljenoga lika te brojevi. Kroz ove karakteristike uspoređivat će se simboli koji se ponavljaju te na koji način su djeca interpretirala iste stvari.

Ovaj rad provodi analizu deset dječjih prikaza kako bi istražila različite interpretacije ustaljenoga lika, odnosno prikaza najdraže osobe, među djecom. Cilj je bio usporediti kako djeca interpretiraju isti lik koristeći različite aspekte prikaza, uključujući ritam, geometrijske oblike i brojeve. U procesu usporedbe, analizirali smo kako su djeca predstavila lik od glave do pete. Primijetili smo da su dva dječja prikaza odstupala od prikaza lika i umjesto toga prikazivala dugu i drveće u prvoj fazi razvoja šaranja. Prikaz glave u većini prikaza bio je u obliku kruga, pri čemu je u nekoliko radova izostao prikaz detalja kose. Oči su također bile istaknute u nekim prikazima, dok su u drugima izostali, ili su prikazane kao jedan ili dva manja kruga. Usta su obično prikazana kao polukrug. Prikaz tijela varirao je između trokuta, kruga, trapeza i pravokutnika, što ukazuje na različite interpretacije oblika tijela. Prikaz ruku također je varirao, pri čemu su neki prikazi prikazivali ruke kao vodoravne ili nakošene linije bez prstiju, dok su drugi prikazivali ruke s prstima u obliku plusa. Prikaz nogu također je varirao, uključujući uspravne linije, vodoravne linije s elipsama koje predstavljaju cipele te nakošene linije s elipsama za prikaz cipela. Unatoč različitostima u prikazu lika, većina prikaza dijeli sličnosti u interpretaciji prostora, uključujući prikaz zemlje i neba. Također, primijetili smo da su neki prikazi sadržavali i detalje koji nisu bili povezani s prikazom lika, što ukazuje na bogatstvo kreativnosti djece. Ova analiza dječjih prikaza pomaže nam razumjeti kako djeca percipiraju i izražavaju svoju najdražu osobu putem likovnog izražavanja te istražuje različite faze u razvoju dječjeg crtanja

8. PRIKAZ ČOVJEKA NA DJEČJIM LIKOVNIM RADOVIMA I EMOCIONALNE POTEŠKOĆE

Dobro je poznato da se neka djeca predškolske dobi bore s određenim problemima u ponašanju i/ili emocionalnim problemima. Zbog toga je ključno identificirati razvojne abnormalnosti kod djece predškolske dobi što je prije moguće jer to omogućuje brzu procjenu problema i korištenje odgovarajućeg terapijskog odgovora (Mikas, 2007.)

Proučavanje psiholoških obrazaca u procesu učenja fokus je pedagoške psihologije. Svako dijete raste prirodno, fizički i psihički, ali postoji i učinak učenja koji bi trebao biti primjeren dobi i trebao bi postići brži tempo napredovanja. To ukazuje da dijete vrtićke dobi postaje zrelije kroz igru, proučavanje svoje okoline, interakciju s drugom djecom i kroz druge aktivnosti. U vrtiću djeca uče organizirane informacije o svijetu u kojem žive kao i informacije o određenim ponašanjima koja mogu usvojiti i primjenjivati kasnije u životu. Budući da se ljudski život izražava u različitim kontekstima, uključujući društvene interakcije (socijalna psihologija), osobni razvoj (razvojna psihologija), obrazovne procese (pedagoška psihologija), proizvodnju i trgovinu (psihologija rada), propagandu i oglašavanje, politiku i diplomaciju, itd. Psihologija ima recipročan odnos s drugim znanostima. Svaki čovjek prolazi kroz životne promjene, a te promjene ovise o stjecanju novih znanja i stavova, što se može dogoditi kako prirodno u životu, tako i tijekom planiranih i organiziranih obrazovnih aktivnosti. Kao rezultat toga, stvarnim procesom učenja i željom za učenjem upravljaju psihološki principi i artikuliraju u dijalogu između odgojitelja i djeteta. Svaki odgojitelj treba razumjeti osnove načina na koji djeca uče i razvijaju se jer će to povećati njihov uspjeh (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010).

U istraživanjima dječje psihe i kognitivnog funkcioniranja prikaz se pokazao pouzdanim i prognostičkim i dijagnostičkim alatom i terapijskim medijem. To se posebno odnosi na djecu koja pokazuju neprilagodljivost u društvenim situacijama ili neprimjeren ponašanje kao rezultat inhibiranih intrapsihičkih procesa i izazova s verbalnim izražavanjem i komunikacijom. Početkom 20. stoljeća pedagog Georg Kerschensteiner otkrio je neke zakonitosti u razvoju dječjeg prikaza koji se u razvojnim fazama razvija od šaranja do shematskog crtanja i koristi se kao dijagnostičko sredstvo za kognitivno i emocionalno funkcioniranje djece. Florence

Goodenough stvorila je test "ljudske figure" koji se i danas koristi u psihologiji (Kojic, Zeba, Markov, 2013).

Prema istraživanju o prikazu i likovnom izrazu u otkrivanju i istraživanju dječje agresivnosti kreiran je program podrške s ciljem smanjenja i suzbijanja agresivnoga ponašanja nakon što je tridesetogodišnji rad s djecom predškolske dobi u okviru predmeta Metodika likovnog odgoja otkrio značajan broj djece s agresivnim ponašanjem. Samo vrlo mali postotak djece nije pozitivno reagirao na korištene postupke. Većinom su to djeca iz vrlo nestabilnih domova u kojima najbliži rođaci pokazuju agresivno ponašanje kao znak ili nuspojavu psihičkih bolesti. Djeca s biološki ili psihološki utemeljenom agresijom ne ponašaju se dosljedno; agresiju ispoljavaju vrlo nepredvidivo, čak i prema odgajateljima i drugim stručnjacima (Kojic, Zeba, Markov, 2013).

Procjenjivanje dječjeg ponašanja odnosi se na širok asortiman procedura koje se koriste kako bi se prikupile značajne informacije potrebne za razumijevanje funkcioniranja djece. Za procjenu ponašanja djece te njihovih socioemocionalnih obilježja koristimo standardizirane testove, ljestvice procjene ponašanja, kliničke intervju, opažanja ponašanja te projektivne tehnike. Većina problema u ponašanju djece obuhvaćena je standardnim mjerama procjene koje daju cjelovitu sliku ponašanja djeteta, uključujući probleme kontrole i anksioznosti, kao i socijalne interakcije te funkcioniranje u vrtiću i školi. Jednostavni su za korištenje i nude jeftinu, pouzdanu procjenu socioemocionalnog stanja djeteta. Ljudi koji su bliski djetetu i s njim provode dosta vremena, poput roditelja ili odgajatelja, oni su koji ocjenjuju ponašanje djeteta. Točne i vjerodostojne informacije o razvojnem procesu i socioemocionalnom funkcioniranju dobivamo putem procjena roditelja. Roditeljima često nedostaje objektivnosti kada procjenjuju ponašanje svoje djece, a njihove prosudbe povremeno mogu utjecati na razne druge varijable. Zbog toga također koristimo različite tehnike kako bismo pružili najtemeljitiiju i točniju procjenu djeteta predškolske dobi. Projektivni testovi, odnosno testovi temeljeni na ispitivanju dječjih prikaza, jedno su od češće korištenih metodičkih sredstava u istraživanju s djecom (Sambolik, Buljan-Flander, Krmek, 2010).

Za djecu je crtanje tipičan oblik izražavanja. Većina djece uživa u crtanju i opuštenu su dok provode likovnu aktivnost jer rade nešto što im odgovara. Mnogi stručnjaci

tvrde da, budući da su dječji prikazi toliko impulzivni, iz njih možemo zaključiti nešto o djetetovoj osobnosti i emocionalnom stanju. Dječji prikazi se mogu koristiti za učenje na vrlo brz i jednostavan način koji je jeftin, ne šteti djeci, a djeci je primjeren i zanimljiv. Većinu vremena dječji prikazi ljudskog oblika koriste se u psihologiji kao pokazatelji djetetovoga intelektualnog rasta, kao i njihove opće i emocionalne prilagodbe. Osobito kada je verbalna komunikacija ometena ili ograničena, kao što je čest slučaj u istraživanjima s djecom, crtanje ljudskog oblika igra značajnu ulogu u mjerenju osobnosti, emocionalne prilagodbe i intelektualnoga funkcioniranja (Sambolek, Buljan-Flander, Krmek, 2010).

Elizabeth Koppitz je najpoznatija i najmetodičnija strategija za određivanje emocionalne prilagodbe djetetovu pristupu. Njezina analiza dječjih prikaza razlikuje se od drugih procjena jer identificira emocionalne pokazatelje koji se koriste za mjerenje djetetove emocionalne zrelosti, kao i razvojne razine dječjih prikaza. Analiza razvojnih karakteristika u dječjim prikazima poslužila je kao osnova za početni dizajn testa, a kasnija istraživanja i prikupljanje usmjereni su na karakteristike za koje se smatra da imaju kliničku važnost. Značajka na prikazu mora biti neuobičajena i postojati u dječjim prikazima ljudske figure relativno rijetko, odnosno u manje od 15% slučajeva, kako bi predstavljala emocionalnu indikaciju. Mora biti klinički valjana, što znači da mora moći razlikovati prikaze ljudske figure djece bez emocionalnih poremećaja od prikaza djece s emocionalnim poteškoćama. Također ne smije biti povezano s godinama ili sazrijevanjem (Sambolek, Buljan-Flander, Krmek, 2010).

U dobi od 5 do 12 godina, Koppitz je proučavala dječje prikaze ljudskih figura kako bi identificirala razvojne i emocionalne znakove. Odredila je 30 klinički valjanih emocionalnih pokazatelja. Emocionalni pokazatelji su znakovi na prikazima ljudske figure koji su povezani s određenim osobinama ličnosti, tjeskobom i raznim konfliktima. Na primjer, nesigurna i anksiozna djeca crtati će male figure, a anksiozna djeca često će zasjeniti tijelo, dok će agresivna djeca crtati velike figure, ali i velike ruke i šake. Emocionalni pokazatelji pojavljuju se kod manje od 15% normalne školske djece i odražavaju njihove trenutne stavove i karakteristike. Detaljnijom analizom emocionalni pokazatelji podijeljeni su u 5 skupina prema tome na koji emocionalni problem ukazuju: impulzivnost, nesigurnost i neadekvatnost, anksioznost, sramežljivost i povučenost, agresivnost i ljutnja (Sambolek, Buljan-Flander, Krmek, 2010). Iz priloženih podataka zaključujemo da se kroz prikaz mogu

uočiti ne samo emocionalne poteškoće, već i kognitivne sposobnosti te fizičke poteškoće.

9. ZAKLJUČAK

Analizirajući niz dječjih radova u ovom završnom radu, dobili smo uvid u razvojne faze dječjega likovnog izražavanja i raznolikost njihovih kreativnih sposobnosti. Svaki crtež predstavlja dragocjen uvid u djetetov svijet, njegove emocije i razmišljanja. Razvoj dječjeg crtanja može se podijeliti u četiri ključne faze: faza sheme, faza razvijene sheme, faza razvijene sheme i cjelovitosti te faza oblika i pojave. Ovi dječji radovi također odražavaju emocionalni aspekt djetinjstva, prikazujući osjećaje poput ljubavi, prijateljstva i igre. Dijete često koristi crtež kako bi izrazilo svoje osjećaje prema članovima obitelji, prijateljima i svom okruženju. Ovaj završni rad potvrđuje važnost podržavanja djetetove umjetničke kreativnosti tijekom njihovog razvoja. Crtanjem djeca razvijaju svoje motoričke vještine, kognitivne sposobnosti i emocionalni izraz. Razumijevanje ovih razvojnih faza i individualnih izraza pomaže nam pružiti podršku i poticaj djetetovoj kreativnoj evoluciji. Kreativnost djece treba biti cijenjena i poticana kako bi im se omogućilo da se izraze i razvijaju u skladu sa svojim jedinstvenim sposobnostima i interesima.

Analiziranje likovnih aktivnosti kod djece ukazuje na izvanrednu kreativnost. Djeca često iznenađuju svojim zanimljivim odgovorima, uključujući naslikane detalje i istaknute razloge poput ljubavi prema drugima. Osim toga, primjećuje se da djeca često dodaju detalje poput sunca, srca, trave i cvijeća u svoje likovne radove te ne prikazuju samo čovjeka nego i prostor oko njega kao što je nebo, trava.... Likovna aktivnost igra ključnu ulogu u poticanju maštovitosti i komunikacije kod djece

Dječji prikazi su mnogo više od samo likovnih uradaka - oni su prozor u svijet djetinjstva i izvor dubokoga razumijevanja djetetova jedinstvenoga poimanja svijeta.

10. LITERATURA

Knjige:

1. Belamarić, D. (1986.) Dijete i oblik. Zagreb: Školska knjiga.
2. Herceg, L., Rončević, A., Karlavaris, B. (2010.) Metodika likovne kulture djece rani i predškolske dobi. Zagreb: Alfa.
3. Jakubin, M. (1990.) Osnove likovnog jezika i likovne tehnike. Zagreb: Institut za pedagoška istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
4. Slunjski, E. (2008.) Dječji vrtić – zajednica koja uči. Zagreb: Spectar Media d.o.o.

Članak u online časopisu:

1. Huzjak, M. (2002.) Likovna analiza-kompozicija i format. Review [Online]. Dostupno na: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/miro2.htm> [Pristupljeno 26. kolovoza 2022.]
2. Kojic, M., Zeba, R., Markov, Z. (2013.) Crtež i likovni izraz u otkrivanju i suzbijanju dječje agresivnosti Review. [Online] 61 (1). str. 165-174. Dostupno na: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfendmkaj/https://hrcak.srce.hr/file/224214 [Pristupljeno: 22. kolovoza 2022.]
3. Mikas, D . (2007 .) Kako roditelji i odgojitelji procjenjuju emocionalni razvitak i ponašanje djece predškolske dobi .Review [Online] 9 (1). str. 49-73 . Dostupno na: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfendmkaj/https://hrcak.srce.hr/file/32768 [Pristupljeno 23. kolovoza 2022.]
4. Sambolek, A., Buljan-Flander, G., Krmek, M. (2010.) Analiza dječjih crteža ljudske figure i usporedba s roditeljskim procjenama dječjeg ponašanja.Review. [Online] 13 (4.) str. 291-311. Dostupno na: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfendmkaj/https://hrcak.srce.hr/file/123298 [Pristupljeno 23. kolovoza 2022.]

11. POPIS SLIKOVNOG MATERIJALA

1. Slika 1. Grafički prikaz razvoja motorike i emocionalno-socijalnih sposobnosti (izvor: Herceg, Rončević, Karlavaris, “Metodika likovne kulture djece rani i predškolske dobi”)
2. Slika 2. Grafički prikaz likovne vrste razvoja (izvor: Herceg, Rončević, Karlavaris, “Metodika likovne kulture djece rani i predškolske dobi”)
3. Slika 3. Primjer, Prikaz čovjeka.
Izvor: osobna arhiva
4. Slika 4. Dječji uradak (4 god. i 3 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.
Izvor: osobna arhiva.
5. Slika 5. Dječji uradak (4 god. i 4 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.
Izvor: osobna arhiva.
6. Slika 6. Dječji uradak (4 god. i 10 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.
Izvor: osobna arhiva.
7. Slika 7. Dječji uradak (5 god. i 2 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.
Izvor: osobna arhiva.
8. Slika 8. Dječji uradak (5 god. i 5 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.
Izvor: osobna arhiva.
9. Slika 9. Dječji uradak (5 god. i 7 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.
Izvor: osobna arhiva.
10. Slika 10. Dječji uradak (5 god. i 9 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.
Izvor: osobna arhiva.
11. Slika 11. Dječji uradak (5 god. i 11 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.
Izvor: osobna arhiva.
12. Slika 12. Dječji uradak (5 god. i 11 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.
Izvor: osobna arhiva.
13. Slika 13. Dječji uradak (5 god i 11 mj.), Prikaz čovjeka, tempera.
Izvor: osobna arhiva.

SAŽETAK

Likovno obrazovanje igra ključnu ulogu u cjelokupnome djetetovu razvoju. Praćenje dječjega likovnog izražavanja kroz analizu likovnih radova pomaže nam bolje razumjeti taj proces. Poznavanje razvojnih faza i likovnih elemenata odgojiteljima omogućuje usmjeravanje djece i poticanje njihova likovnoga rasta. Dječji likovni razvoj prolazi kroz šest faza, počevši od "šaranja" u prvoj fazi, gdje se započinje kreativno putovanje. Nastavlja se sa "shemom" u drugoj fazi, u kojoj se prepoznatljive figure prikazuju s osnovnim elementima. Kasnije, u "razvijenoj shemi," crteži postaju bogatiji detaljima, a namjera prikaza postaje jasnija. "Oblik i pojava" četvrta je faza koja donosi realističnije prikaze s preciznim promatranjem. Petom fazom omogućuje se djetetu dublje zapažanje i perspektivni prikaz. Posljednja, šesta faza, izražava dječju individualnost i kreativnost, uključujući elemente poput prevaljivanja crteža. Kreativnost je najizraženija do devet i pol godina, nakon čega dominira optičko-tematski razvoj. Razumijevanje ovih faza ključno je za podršku dječjoj kreativnosti i likovnome razvoju.

Ključne riječi: prikaz čovjeka, dijete, analiza, dječji rad, faze razvoja, likovni element, likovni jezik, likovna aktivnost, odgojno-obrazovna skupina.

SUMMARY

Visual education plays a crucial role in a child's overall development. Tracking a child's artistic expression through the analysis of artworks helps us better understand this process. Familiarity with developmental stages and artistic elements empowers educators to guide children and encourage their artistic growth. A child's artistic development progresses through six phases, beginning with "scribbling" in the first stage, marking the inception of their creative journey. It continues with the "schema" in the second stage, where recognizable figures are depicted with basic elements. Subsequently, in the "developed schema," drawings become richer in detail, and the intent of the representation becomes clearer. The fourth stage, "shape and appearance," introduces more realistic depictions with precise observation. The fifth stage enables children to perceive more deeply and create perspective in their drawings. The final, sixth stage, expresses a child's individuality and creativity, incorporating elements like blending in the drawing. Creativity is most pronounced up to the age of nine and a half, after which optical-thematic development takes precedence. Understanding these phases is essential for nurturing children's creativity and artistic development.

Keywords: depiction of a person, child, analysis, children's artwork, developmental stages, visual element, visual language, artistic activity, educational group.